

*В. В. Узунов,
к. е. н., доцент, ректор, Університет економіки та управління*

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

V. Uzunov,
Ph.D., Associate Professor, Rector, University of Economics and Management

ANALYSIS OF STATE ADMINISTRATION DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF REGION

Здійснено аналіз державного управління розвитком інноваційного потенціалу регіону. Досліджено інноваційну активність за основними напрямками в Україні за період 2008—2012 роки. Розглянуто обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за період 2008—2012 роки. Визначено напрями розбудови інтелектуально-орієнтованої економіки і формування знаннєвого суспільства. Обґрунтовано норми і правила, які необхідно ввести для ринкових перетворень економіки в регіонах.

The analysis of state administration is carried out development of innovative potential of region. Innovative activity is investigational after basic directions in Ukraine for period 2008—2012. The volume of the executed advanced and scientific and technical studies is considered in Ukraine for period 2008—2012. Certainly directions of development of the intellectually-oriented economy and forming of знаннєвого society. Norms and rules that must be entered for the market converting of economy into regions are reasonable.

Ключові слова: механізм державного управління, інновації, регіональна інноваційна політика, регіон, інноваційна політика, інноваційний потенціал, інноваційний потенціал регіону, стратегія інноваційного розвитку.

Key words: mechanism of state administration, innovation, regional innovative politics, region, innovative politics, innovative potential, innovative potential of region, strategy of innovative development.

ВСТУП

Реалізацію механізму державного управління розвитком інноваційного потенціалу регіону має забезпечувати функціональна підсистема, яка виконує визначені функції у складі об'єкту управління, серед яких виділяють: стратегічне державне управління, регулювання інноваційної діяльності, планування та прогнозування, формування бюджету, перерозподіл коштів і ресурсів, контроль, нагляд, виробниче управління. Механізм державного управління розвитком інноваційного потенціалу регіону повинен включати також планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання інноваційних процесів. Управління розвитком інноваційного потенціалу регіону повинно базуватися на певних принципах та передбачати наявність цілей, задач та основних результатів інноваційного розвитку із визначенням критеріїв вибору та оцінки їх досягнення, що включає в себе цільова система управління.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета статті — здійснено аналіз державного управління розвитком інноваційного потенціалу регіону з метою вдосконалення державної інноваційної політики. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узгаляння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інноваційна стратегія регіону в нинішніх умовах має бути спрямована на вирішення таких проблем: переорієнтація інноваційної сфери на розв'язання проблем підвищення якості життя населення (на розвиток охорони здоров'я, освіти, транспорту, зв'язку, збереження навколишнього середовища); підвищення конкурентоспроможності регіональної промисловості; економія природних ресурсів; прогрес фундаментальних наукових

Таблиця 1. Наукові кадри та кількість організацій в Україні за період 2008—2012 роки

Рік	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки*	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб**	Чисельність кандидатів наук в економіці України, осіб**
2008	1378	94138	13423	77763
2009	1340	92403	13866	81169
2010	1303	89534	14418	84000
2011	1255	84969	14895	84979
2012	1208	82032	15592	88057

Джерело: [2].

досліджень. Розв'язання зазначених проблем для регіональних органів влади є головною метою реалізації національних стратегій, в межах яких визначаються стратегічні цілі.

Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів розроблена на виконання Постанови Верховної Ради України від 17 лютого 2009 р. № 965-VI "Про проведення парламентських слухань "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" Комітетом Верховної Ради з питань науки і освіти, Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України за участю інших наукових установ НАН України, а також центральних і місцевих органів державної влади із врахуванням ключових положень, закладених в проекті Стратегії інноваційного розвитку України на 2009—2018 роки та на період до 2039 року, підготовленого Державним агентством з інновацій та інвестицій України і Державним підприємством "Інститут економіки і прогнозування НАН України", та в ряді інших стратегічних проєктів. Вона розвиває основні положення Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України [1].

Визнання високої актуальності тиску зовнішніх та внутрішніх викликів, що посилюються, врахування їх можливих наслідків з метою недопущення кризових явищ в економіці та суспільстві є головною передумовою формування дієздатної інноваційної політики соціально-економічного розвитку держави.

Стратегія систематизує і конкретизує законодавчі, нормативні та інші засади організації наукової, науково-технічної, інноваційної та підприємницької діяльності, що містяться в сучасному законодавстві України, нормативних та програмних документах органів державної влади і разом з іншими державними стратегічними документами є стрижневою основою для подальшого розвитку законодавчої і нормативної бази в цій сфері, для формування державних, регіональних і галузевих програм інноваційного розвитку, забезпечення скоординованої діяльності влади, суспільства, підприємництва, науки та освіти — всіх головних учасників національної інноваційної системи.

Термін дії Стратегії визначено з врахуванням масштабу часу, необхідного для здійснення узгоджених системних змін у всіх ланках національної інноваційної системи — науці, освіті, підприємстві, винахідництві, управлінні, та можливості за умов послідовної і дійової реалізації положень Стратегії досягти активно зроста-

ючої фази наступного циклу інноваційного розвитку економіки, коли інноваційний фактор стане визначальним у забезпеченні зростання вітчизняної економіки.

Сучасний стан наукової сфери України обумовлено довгостроковим негативним впливом загальноекономічних проблем, пов'язаних зі структурною деформованістю економіки країни, домінуванням в ній низькотехнологічних галузей і укладів, виробництв продукції з низьким рівнем доданої вартості, які об'єктивно малосприйнятливі до сучасних наукових досягнень.

Руйнівно вплинула на розвиток наукової сфери некомпетентна державна політика проведення неоліберальних ринкових реформ (приватизація, трансформація бюджетної, податкової, кредитної та інших фінансово-економічних систем) фактично без врахування науково-технологічного фактору та його впливу на ефективність і конкурентоспроможність вітчизняної економіки. У відношенні до науки здійснювалась безперспективна політика "виживання" існуючого науково-технічного потенціалу замість його оновлення та якісного покращання для приведення у відповідність з потребами ринкової економіки [1].

Дефіцит коштів, збереження привабливої системи базового бюджетного фінансування наукових установ стимулювали значну частину галузевих наукових спільнот до здобування статусу державної академії наук. Внаслідок цього постійно зростає кількість державних академій наук, що абсолютно не відповідає ринковим вимогам, знижує комерційний потенціал української науки, перетворюючи її все більше на витратну галузь. Кошти нерационально розпоршуються по багатьом науковим структурам, значна частина яких працює неефективно і відповідно не має результатів світового рівня.

Застарілість сучасної технологічної бази науки, безвідповідальне ставлення до приведення її у відповідність до сучасних вимог фактично унеможливають проведення в Україні досліджень на світовому рівні без допомоги зарубіжних партнерів, яка часто є небезкорисною: чимало значущих досягнень українських вчених стають інтелектуальною власністю інших країн. Майже половина наукових кадрів України витрачає свій творчий потенціал здебільшого в інтересах зарубіжних замовників. Наукові кадри та кількість організацій в Україні за період 2008—2012 роки розглянуто у таблиці 1.

Погіршується демографічна структура та якість кадрів науки. З її лав вимиваються здебільшого працівники продуктивного віку. За умов загального скорочен-

Таблиця 2. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт

Рік	Всього, у фактичних цінах	У тому числі				Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	розробки	науково-технічні послуги	
млн грн.						%
2008	8538,9	1927,4	1545,7	4088,2	977,7	0,90
2009	8653,7	1916,6	1412,0	4215,9	1109,2	0,95
2010	9867,1	2188,4	1617,1	5037,0	1024,6	0,90
2011	10349,9	2205,8	1866,7	4985,9	1291,5	0,79
2012	11252,7	2621,9	2057,7	5369,9	1203,2	0,80

ня чисельності дослідників, незначного притоку в науку молоді і домінування в складі наукових кадрів науковців старшого віку в найближчі роки може статися серйозна кадрова криза внаслідок природного відтоку з наукової сфери значної кількості нині ще працюючих пенсіонерів.

Не дає позитивних наслідків спроба вплинути на якість оновлення кадрів шляхом необґрунтованого зростання чисельності аспірантури і докторантури. Для підготовки величезної кількості аспірантів і докторантів сьогодні в Україні немає відповідної наукової бази. Так, упродовж 2000—2012 рр. кількість спеціалістів, які виконували наукові й науково-технічні роботи, скоротилася з 120,7 тис. до 89,6 тис. осіб, а кількість наукових організацій — з 1490 до 1208 (при цьому найбільше скорочення відбулося у секторі технічних наук).

Вирішення питань розвитку вітчизняної науки, враховуючи її важливу роль і значення для суспільства, потребує масштабних перетворень, що виходять за межі наукової сфери. Передусім ідеться про необхідність здійснення структурних реформ національної економіки, розвитку сучасних наукоємних виробництв, конкурентного середовища, заохочення підприємницької активності громадян (насамперед середнього та малого бізнесу виробничого сектору), що, зрештою, приведе до необхідних модернізаційних змін у структурі економіки в цілому. Здійснення таких масштабних позитивних змін потребує значного часу й зусиль, проте якраз у цьому питанні продумана й цілеспрямована модернізація наукової сфери здатна стати потужним чинником перетворень в економіці загалом, рушієм переходу до прогресивних технологічних укладів, розвитку нових наукоємних виробництв, підготовки сучасних високоосвічених фахівців.

З огляду на зазначені особливості, на сучасному етапі підвищується актуальність подальшої оптимізації державного управління науковою сферою, стимулювання розвитку інноваційних секторів національної економіки, зміцнення міжнародного співробітництва. На вирішення цих нагальних завдань була спрямована діяльність держави у науковій сфері у 2012 р. У вересні 2012 р. Кабінетом Міністрів України було ухвалено Концепцію реформування державної політики в інноваційній сфері, спрямовану на вирішення завдання, визначеного у Програмі економічних реформ, щодо збільшення з 10,7 до 25% частки промислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність, та

підвищення з нинішніх (2011 р.) 0,73 до 1,5% наукоємності валового внутрішнього продукту за рахунок усіх джерел фінансування. Концепція передбачає створення сприятливих економічних (податкових, кредитних, страхових) умов прискореного розвитку інновацій; створення сучасних основ інноваційних процесів; сприяння створенню нової інституційної бази інноваційної діяльності [3, с. 245]. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за період 2008—2012 роки розглянуто у таблиці 2 [2].

На даний час лише менше третини всіх вітчизняних кандидатів і докторів наук працює безпосередньо в науковій сфері. Цьому в певній мірі сприяє втрачання вимогливості при вирішенні проблем атестації наукових кадрів, присудженні вчених і академічних звань, зниження престижу наукової праці при збереженні в суспільстві престижу вчених звань, які сьогодні становляться також своєрідним предметом приватизації [1].

У країні відсутній дієздатний механізм реалізації визначених державою пріоритетів науково-технологічного розвитку, а також система об'єктивної оцінки ефективності використання коштів, які вкладаються в цю сферу, що не дозволяє сконцентрувати ресурси на підтримку ефективно працюючих наукових колективів і наукових шкіл і забезпечити їх оснащенням сучасною технологічною базою.

Гострою проблемою є наростаючий розрив міждисциплінарних зв'язків і циклу "фундаментальні дослідження — розробки — комерціалізація знань у виробництві". Врешті-решт це призвело до того, що більшість наукових установ стала скочуватися до реалізації політики консервації і тиражування тематики з метою виживання, а не для розвитку. Тому сьогодні до 75% вітчизняного наукового потенціалу використовується для підтримки вже досягнутого науково-технічного рівня економіки, лише незначна частина орієнтована на цілі оновлення на сучасному рівні наукових знань.

Не сприяло позитивним зрушенням в науковій сфері безвідповідальне реформування органів державного управління, яке здійснювалось у відриві від потреб вдосконалення наукового забезпечення соціально-економічного розвитку країни і завдань реформування самої науки. Багато принципово важливих положень існуючого законодавства не виконується або безпідставно призупиняється іншими рішеннями державних органів [1].

Таблиця 3. Інноваційна активність за основними напрямками в Україні

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	підготовка виробництва для впровадження інновацій	придбання машин обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%	млн. грн.							
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	X	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	X	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	X	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	X	10489,1	2440,2
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	X	8051,8	2185,5

Попри наявності зазначених негативних змін, що відбулися, українська наука зберегла ще певні можливості в плані наукового забезпечення інноваційного розвитку країни.

Аналіз даних експертних оцінок, отриманих в рамках виконання Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України, свідчить, що вітчизняна наука зберегла здатність за певних умов виконувати дослідження і отримувати результати світового рівня з наступних напрямів:

- розробка новітніх розділів математики (зокрема в теорії функцій, функціональному аналізі) та теоретичної фізики;
- дослідження наноструктур і розробка нанотехнологій;
- радіофізика міліметрового та субміліметрового діапазону;
- імунобіотехнології, біосенсорика та молекулярна діагностика;
- біотехнологія рослин та біофізика;
- біодеградація;
- кріобіологія та кріомедицина; нейронаука, зокрема нейрофізіологія;
- інформатика;
- мікро- та оптоелектроніка;
- аерокосмічні технології, а також у низці інших напрямів фізики, хімії, біології [1].

Україна зберегла також потужний, практично безпрецедентний, принаймні для Європи, потенціал матеріалознавчої науки, зокрема в таких напрямках світового значення:

- управління процесами структуроутворення, формування властивостей конструкційних та інструментальних матеріалів, їх зварювання, в тому числі з використанням висококонцентрованих джерел енергії та електромагнітного впливу (електронно- та іонно-променевої технології, лазерні технології тощо);
- розробка технологій виробництва функціональних матеріалів для електроніки, лазерної та діагностичної техніки;
- створення новітніх композиційних матеріалів та вивчення механічних властивостей побудованих на їх основі складних конструкцій і систем;
- розробка технологій виробництва синтетичних алмазів та інших надтвердих матеріалів, а також інструменту на їх основі [1].

Про збережений потенціал вітчизняної науки свідчить і той факт, що українські вчені беруть активну участь в загальноєвропейському та світовому ринках наукових кадрів і наукових розробок та користуються на ньому значним попитом. Проте висока мобільність наукових кадрів має місце без будь-якої участі держави, тому не використовується в інтересах країни. Поза інтересами країни залишається і численна українська наукова діаспора в зарубіжних наукових структурах. Інноваційну активність за основними напрямками в Україні за період 2008—2012 роки розглянуто у таблиці 3 [2].

Тому назріла нагальна необхідність у зламі негативних тенденцій, що склалися в науковій сфері, спрямуванні державної політики на формування якісно нового науково-технічного потенціалу, максимального його використання для переведення вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку. Для розбудови інтелектуально-орієнтованої економіки і формування знаннєвого суспільства Україна повинна мати ефективну науку світового рівня: високопродуктивних науковців, сучасне технологічне оснащення та інформаційне забезпечення їх праці, раціональну організацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, розвинуту систему комерціалізації наукових результатів, інакше кажучи, науку з високим інноваційним потенціалом. Тому існує потреба в перегляді й актуалізації змісту державної наукової політики, визначеності її доктринальних завдань та стратегічних напрямів, а також у створенні простих, зрозумілих науковцям, владі та суспільству механізмів забезпечення зростання ролі науки та її інноваційного потенціалу в соціально-економічному розвитку країни. Отже, аналіз науково-дослідного потенціалу регіонів України засвідчує, що він залишається доволі потужним, незважаючи на затяжну економічну кризу.

Отже, задля досягнення якісних зрушень невідкладним є завдання встановлення оптимального балансу в підготовці кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів, інших фахівців із вищою освітою, що сприятиме запобіганню "перекваліфікації" економіки, коригуванню кількості фахівців із вищою освітою бакалаврського та магістерського рівнів і водночас подоланню дефіциту кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів. Пріоритети незатребуваної кількості необхідно замінити пріоритетами гарантовано затребуваної якості.

Враховуючи визначальні риси вітчизняної наукової сфери, тенденції розвитку і потреби суспільства й держави, зусилля державних органів, що працюють у цій сфері (з активним залученням представників наукової спільноти і громадських організацій), необхідно спрямувати на вирішення, зокрема, таких пріоритетних завдань:

— створення сприятливих інституційних та економічних умов для прискореного розвитку інновацій і сучасних наукоємних виробництв, у т.ч. в межах виконання пріоритетних державних програм і міжнародного партнерства;

— реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю, зокрема вжиття заходів щодо утвердження проектно-конкурсного принципу фінансування наукових досліджень і науково-технічних розробок, збільшення обсягів фінансування наукових проектів, що реалізуються в межах міжнародного співробітництва, заохочення приватної інвестиційної діяльності в науково-інноваційній сфері;

— посилення ступеня залученості наукової спільноти, громадських організацій до розроблення та реалізації рішень щодо розвитку науково-інноваційної сфери;

— розвиток нових організаційних форм здійснення наукових досліджень, що дають змогу реалізувати потенціал об'єднань наукових установ і вищих навчальних закладів;

— активізація діяльності наукових установ, вищих навчальних закладів і відповідних державних органів, спрямованої на забезпечення поінформованості міжнародної наукової спільноти щодо результатів роботи українських науковців;

— пропагування світоглядно-ціннісного значення науки, її ролі в розвитку суспільства та особистості, забезпеченні високої якості життя [3, с. 321].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження державного управління розвитком інноваційного потенціалу регіону показало, що інструменти організаційного забезпечення інноваційного розвитку економіки, які використовуються у стратегіях та програмах, не підкріплені відповідними формальними актами і неформальними правилами. У зв'язку з цим необхідно у процесі ринкових перетворень економіки в регіонах передбачити введення таких норм і правил: обов'язковість надання економічними суб'єктами незалежно від форм власності пропозицій щодо обсягів інноваційного виробництва і збуту продукції (робіт, послуг); встановлення для суб'єктів господарювання обсягів участі в інноваційному розвитку регіону; розробка і використання правил нежорсткої конкуренції, запобігання банкрутству і загостренню соціальних відносин; підзвітність суб'єктів господарювання з виконання заходів стратегій органам місцевого самоврядування й економічна відповідальність за їх здійснення; створення корпоративного органу з інноваційного розвитку регіонів; здійснення конституційного принципу про зобов'язання власника перед суспільством; систематична розробка планів-пропозицій для суб'єктів господарювання щодо корпоратизації діяльності і створення неформальних асоціацій (кластерів). У цьому полягають

основні цільові установки формування організаційного забезпечення інноваційного розвитку регіону.

Основною формою здійснення інноваційної стратегії в регіоні мають бути цільові програми вирішення найважливіших науково-технічних проблем, їхня роль полягає в концентрації науково-технічних, матеріальних і фінансових коштів на найбільш перспективних напрямках інновацій, прогресивних видах виробництва і вирішенні на цій основі найважливіших соціально-економічних завдань.

У процесі розробки середньострокових регіональних планів розвитку інноваційної сфери мають вирішуватися завдання структурного і організаційного характеру, а саме: приведення інноваційних ресурсів у відповідність з регіональними можливостями; зміна принципів фінансування НДДКР; реорганізація академічної і вузівської науки; розвиток ринкового інноваційного сектора на базі галузевої науки.

Інноваційна тактика в регіоні має включати комплекс заходів на найближчу перспективу, спрямованих на порятунк критично важливих ділянок і на згортання безперспективних або надмірно дорогих проектів і програм. Завдання органів регіонального регулювання в нинішніх умовах ускладнюється як швидкістю нововведень, так і міжнародним чинником конкуренції. Регіональні органи управління мають стимулювати створення спеціальних державних організацій, що субсидують науково-дослідні розробки і впровадження перспективних нововведень, які здійснюють пільгове кредитування ризикованих нововведень, неприбуткових науково-технічних організацій.

Література:

1. Постанова Верховної Ради України № 965-VI від 17 лютого 2009 р. "Про проведення парламентських слухань "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>

2. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ukrstat.gov.ua

3. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К.: НІСД, 2013. — 576 с.

References:

1. The official site of Verkhovna Rada of Ukraine (2009), "Strategy of innovative development of Ukraine on 2010-2020 in the conditions of calls of globalizations", available at: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718> (Accessed 15 October 2013).

2. The official site of State committee of statistics, available at: ukrstat.gov.ua (Accessed 15 October 2013).

3. Schorichne Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy (2013), Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovysche Ukrainy v 2013 rotsi [About internal and external position of Ukraine in 2013], NISD, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2013 р.